

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 7ης Μαρτίου 1995 *

Στην υπόθεση C-68/93,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του House of Lords προς το Δικαστήριο, δυνάμει του Πρωτοκόλλου της 3ης Ιουνίου 1971 για την ερμηνεία από το Δικαστήριο της Συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Fiona Shevill,

Ixora Trading Inc.,

Chequepoint SARL,

Chequepoint International Ltd

και

Presse Alliance SA,

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 5, σημείο 3, της προαναφερθείσας Συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 (ΕΕ 1982, L 388, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε από τη Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978 για την προσχώρηση του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βόρειας Ιρλανδίας (ΕΕ 1982, L 388, σ. 24) και από τη Σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982 για την προσχώρηση της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΕΕ 1982, L 388, σ. 1),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, F. A. Schockweiler (εισηγητή), P. J. G. Kapteyn και C. Gulmann, προέδρους τμήματος, G. F. Mancini, K. N. Κακούρη, J. C. Moitinho de Almeida, J. L. Murray, D. A. O. Edward, J.-P. Puissechet και G. Hirsch, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Darmon και στη συνέχεια P. Léger
γραμματέας: Lynn Hewlett, υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- οι Shevill, Ixora Trading Inc., Chequepoint SARL και Chequepoint International Limited, εκπροσωπούμενες από τον H. M. Boggis-Rolfe, barrister, ενεργούντα κατ' εντολήν των P. Carter-Ruck & Partners, solicitors,
- η Presse Alliance SA, εκπροσωπούμενη από τον M. Tugendhat, QC, ενεργούντα κατ' εντολήν των D. J. Freeman & Co., solicitors,
- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον J. D. Colahan, του Treasury Solicitor's Department, επικουρούμενο από τον A. Briggs, barrister,
- η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους A. J. Navarro González, Γενικό Διευθυντή Κοινοτικού Νομικού και Θεσμικού Συντονισμού, και Bravo-Ferrer Delgado, abogado del Estado,

— η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον H. Renie, Αναπληρωτή Κύριο Γραμματέα Εξωτερικών Υποθέσεων στο Υπουργείο Εξωτερικών,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον N. Khan, μέλος της νομικής της υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού το έκτο τμήμα του Δικαστηρίου άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις των Shevill, Ixora Trading Inc., Chequepoint SARL και Chequepoint International Limited, εκπροσωπούμενων από τον H. M. Boggis-Rolfe, της Presse Alliance SA, εκπροσωπούμενης από τον M. Tugendhat, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενης από τον S. Braviner, του Treasury Solicitor's Department, επικουρούμενο από τον A. Briggs, barrister, της Γερμανικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον J. Pirrung, Ministerialrat στο Ομοσπονδιακό Υπουργείο Δικαιοσύνης, της Ισπανικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον M. Bravo-Ferrer Delgado, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τον N. Khan, κατά τη συνεδρίαση της 21ης Απριλίου 1994,

αφού το έκτο τμήμα άκουσε τον γενικό εισαγγελέα M. Darmon που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 14ης Ιουλίου 1994,

έχοντας υπόψη την απόφαση του έκτου τμήματος, της 5ης Οκτωβρίου 1994, περί παραπομπής της υποθέσεως στο Δικαστήριο,

έχοντας υπόψη τη διάταξη της 10ης Οκτωβρίου 1994 περί επαναλήψεως της προφορικής διαδικασίας,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις των Shevill, Ixora Trading Inc., Chequepoint SARL και Chequepoint International Limited, εκπροσωπούμενων από τον H. M. Boggis-Rolfe, της Presse Alliance SA, εκπροσωπούμενης από τον M. Tugendhat, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενης από

τον S. Braviner, επικουρούμενο από τον A. Briggs, της Γερμανικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον Klippstein, Richter, της Ισπανικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον M. Bravo-Ferrer Delgado, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τον N. Khan, κατά τη συνεδρίαση της 22ας Νοεμβρίου 1994,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα P. L'éger που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 10ης Ιανουαρίου 1995,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με διάταξη της 1ης Μαρτίου 1993, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Μαρτίου 1993, το House of Lords υπέβαλε, δυνάμει του Πρωτοκόλλου της 3ης Ιουνίου 1971 για την ερμηνεία από το Δικαστήριο της Συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 1982, L 338, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε από τη Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978 για την προσχώρηση του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βόρειας Ιρλανδίας (ΕΕ 1982, L 338, σ. 24) και από τη Σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982 για την προσχώρηση της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΕΕ 1982, L 338, σ. 1), επτά προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 5, σημείο 3, της Συμβάσεως.
- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκνυσαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, της Fiona Shevill, Βρετανής υπηκόου που κατοικεί στο North Yorkshire στην Αγγλία, καθώς και των εταιριών Chequepoint SARL, Ixora Trading Inc. και Chequepoint International Limited και, αφετέρου, της Presse Alliance SA, εταιρίας γαλλικού δικαίου με έδρα το Παρίσι, ως προς τον προσδιορισμό των δικαστηρίων που έχουν διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσουν αγωγή περί επιδικάσεως χρηματικής ικανοποιήσεως λόγω ηθικής βλάβης οφειλομένης στη δημοσίευση δυσφημιστικού άρθρου στον τύπο.

- 3 Από τη δικογραφία προκύπτει ότι η Presse Alliance, η οποία εκδίδει την εφημερίδα «France-Soir», δημοσίευσε στις 23 Σεπτεμβρίου 1989 άρθρο σχετικά με ενέργεια των ανδρών του τμήματος διώξεως ναρκωτικών της γαλλικής αστυνομίας σε ένα από τα γραφεία κολλυβιστικών εργασιών που διατηρεί η Chequepoint SARL στο Παρίσι. Το άρθρο αυτό, το οποίο στηριζόταν σε πληροφορίες που είχαν ληφθεί από το πρακτορείο France Presse, μνημόνευε την εταιρία «Chequepoint», καθώς και «μια νεαρή γυναίκα ονόματι Fiona Shevill-Avril».
- 4 Η Chequepoint SARL, εταιρία γαλλικού δικαίου με έδρα το Παρίσι, διατηρεί γραφεία κολλυβιστικών εργασιών στη Γαλλία από το 1988. Δεν προβλήθηκε ο ισχυρισμός ότι ασκεί δραστηριότητες στην Αγγλία ή στην Ουαλλία.
- 5 Η Fiona Shevill είχε προσληφθεί στο Παρίσι από την Chequepoint προσωρινώς, για τρεις μήνες το καλοκαίρι του 1989. Επέστρεψε στην Αγγλία στις 26 Σεπτεμβρίου 1989.
- 6 Η Ixora Trading Inc., η οποία δεν είναι εταιρία αγγλικού δικαίου, διατηρεί από το 1974 γραφεία κολλυβιστικών εργασιών στην Αγγλία υπό τον διακριτικό τίτλο «Chequepoint».
- 7 Η Chequepoint International Limited, εταιρία holding βελγικού δικαίου με έδρα τις Βρυξέλλες, ελέγχει την Chequepoint SARL και την Ixora Trading Inc.
- 8 Φρονώντας ότι το προαναφερθέν άρθρο είναι δυσφημιστικό, καθότι υπονοούσε ότι μετείχαν σε δίκτυο εμπορίας ναρκωτικών χάριν του οποίου είχαν προβεί σε «ξέπλυμα» χρημάτων, οι Shevill, Chequepoint SARL, Ixora Trading Inc. και Chequepoint International Limited άσκησαν, στις 17 Οκτωβρίου 1989, ενώπιον του High Court of England and Wales αγωγή κατά της Presse Alliance SA λόγω της δυσφημίσεως, με αίτημα την επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, όσον αφορά τα φύλλα της «France-Soir» που κυκλοφόρησαν τόσο στη Γαλλία όσο και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, περιλαμβανομένων των φύλλων που πωλήθηκαν στην Αγγλία και στην Ουαλλία. Εν συνεχεία, περιόρισαν το αίτημα της αγωγής τους, αποσύροντας κάθε σχετική αναφορά με τα

φύλλα που πωλήθηκαν εκτός της Αγγλίας και της Ουαλλίας. Δεδομένου ότι κατά το αγγλικό δίκαιο επί δυσφημίσεως τεκμαίρεται βλάβη, οι ενάγουσες δεν έφεραν το βάρος αποδείξεως της βλάβης που υπέστησαν από τη δημοσίευση του επιδίκου άρθρου.

- 9 Δεν αμφισβητείται ότι η «France-Soir» κυκλοφορεί κυρίως στη Γαλλία και ότι η κυκλοφορία της εφημερίδας αυτής, η οποία εξασφαλίζεται μέσω ανεξαρτήτων διανομέων, είναι πολύ μικρή στο Ηνωμένο Βασίλειο. Υπολογίζεται σε πάνω από 237 000 ο αριθμός των φύλλων της επίμαχης εκδόσεως της «France-Soir» που πωλήθηκαν στη Γαλλία και σχεδόν σε 15 500 ο αριθμός των φύλλων που κυκλοφόρησαν στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, από τα οποία 230 φύλλα πωλήθηκαν στην Αγγλία και την Ουαλλία (5 στο Yorkshire).
- 10 Στις 23 Νοεμβρίου 1989, η «France-Soir» ζήτησε με δημοσίευσμά της συγγνώμη, διευκρινίζοντας ότι δεν είχε την πρόθεση να ισχυριστεί ότι κάποιος από τους ιδιοκτήτες των γραφείων κολλυβιστικών εργασιών Chequerpoint ή η Shevill είχε εμπλακεί σε εμπόριο ναρκωτικών ή σε «ξέπλυμα» χρημάτων.
- 11 Στις 7 Δεκεμβρίου 1989, η Presse Alliance SA προέβαλε ένσταση ελλείψεως διεθνούς δικαιοδοσίας του High Court of England and Wales προς εκδίκαση της διαφοράς, για τον λόγο ότι ουδέν ζημιολόγο γεγονός, υπό την έννοια του άρθρου 5, σημείο 3, της Συμβάσεως, είχε συμβεί εντός της Αγγλίας.
- 12 Η ένσταση αυτή απορρίφθηκε με διάταξη της 10ης Απριλίου 1990. Η έφεση που ασκήθηκε κατά της αποφάσεως αυτής απορρίφθηκε με διάταξη της 14ης Μαΐου 1990.
- 13 Στις 12 Μαρτίου 1991, το Court of Appeal, αφενός, απέρριψε την έφεση που η Presse Alliance είχε ασκήσει κατά της τελευταίας αποφάσεως και, αφετέρου, ανέστειλε τη διαδικασία κατόπιν αιτήματος της Chequerpoint International Limited.

- 14 Η Presse Alliance SA άσκησε αναίρεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του House of Lords, αφού προηγουμένως της επετράπη τούτο από το δικαστήριο αυτό.
- 15 Η Presse Alliance SA υποστήριξε στην ουσία ότι, κατά το άρθρο 2 της Συμβάσεως, τα γαλλικά δικαστήρια έχουν διεθνή δικαιοδοσία για την εκδίκαση της διαφοράς και ότι τα αγγλικά δικαστήρια δεν έχουν διεθνή δικαιοδοσία βάσει του άρθρου 5, σημείο 3, της Συμβάσεως αυτής, καθόσον «ο τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός», υπό την έννοια της διατάξεως αυτής, βρίσκεται στη Γαλλία και ουδέν ζημιογόνο γεγονός έχει συμβεί εντός της Αγγλίας.
- 16 Εκτιμώντας ότι η διαφορά εγείρει προβλήματα ερμηνείας της Συμβάσεως, το House of Lords αποφάσισε, με διάταξη της 1ης Μαρτίου 1993, να αναστείλει τη διαδικασία μέχρις ότου το Δικαστήριο αποφανθεί επί των κάτωθι προδικαστικών ερωτημάτων:

«1) Σε υπόθεση δυσφημίσεως διά του τύπου, με τη φράση “ο τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός”, η οποία περιέχεται στο άρθρο 5, σημείο 3, της Συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, νοείται:

α) ο τόπος όπου η εφημερίδα εκτυπώθηκε και τέθηκε σε κυκλοφορία· ή

β) ο τόπος ή οι τόποι όπου η εφημερίδα διαβάστηκε από συγκεκριμένα άτομα· ή

γ) ο τόπος ή οι τόποι όπου ο ενάγων χαίρει σημαντικής υπολήψεως;

- 2) Αν η απάντηση στο πρώτο ερώτημα αντιστοιχεί στην περίπτωση β', εξαρτάται "το ζημιογόνο γεγονός" από την ύπαρξη αναγνώστη ή αναγνωστών που γνωρίζουν τον ενάγοντα (ή γνωρίζουν την ύπαρξή του) και αντελήφθησαν ότι αυτός ήταν το πρόσωπο στο οποίο αναφερόταν το επίμαχο άρθρο;

- 3) Αν η ζημία επήλθε εντός περισσότερων χωρών (διότι φύλλα της εφημερίδας κυκλοφόρησαν τουλάχιστον σε ένα κράτος μέλος πέραν του κράτους μέλους στο οποίο αυτή εκτυπώθηκε και τέθηκε σε κυκλοφορία), συνέβη χωριστό ζημιογόνο γεγονός ή ζημιογόνα γεγονότα σε κάθε κράτος μέλος όπου κυκλοφόρησε η εφημερίδα, σχετικά με το οποίο ή τα οποία κάθε κράτος μέλος έχει χωριστή διεθνή δικαιοδοσία βάσει του άρθρου 5, σημείο 3, και, στην περίπτωση αυτή, μέχρι ποίου σημείου πρέπει να είναι ζημιογόνο το γεγονός αυτό ή ποιο ποσοστό της συνολικής ζημίας πρέπει να αντιπροσωπεύει;

- 4) Περιλαμβάνει η φράση "ζημιογόνο γεγονός" γεγονός για το οποίο μπορεί να ασκηθεί μέσο ένδικης προστασίας βάσει του εθνικού δικαίου, χωρίς να πρέπει να αποδειχθεί βλάβη, όταν δεν υπάρχει απόδειξη πραγματικής ζημίας ή βλάβης;

- 5) Κρίνοντας βάσει του άρθρου 5, σημείο 3, αν (και πού) συνέβη το "ζημιογόνο γεγονός", υποχρεούται το εθνικό δικαστήριο να επιλύσει το ζήτημα άλλως πλὴν της εφαρμογής του δικού του δικαίου και, στην περίπτωση αυτή, με την εφαρμογή ποιων άλλων κανόνων ή ποιου ουσιαστικού δικαίου και με ποια διαδικασία ή βάσει ποιων αποδείξεων;

- 6) Αν, σε υπόθεση δυσφημίσεως, το εθνικό δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε δημοσίευμα (ή ανακοίνωση διά του τύπου), για το οποίο μπορεί να ασκηθεί μέσο ένδικης προστασίας και ως αποτέλεσμα του οποίου μπορεί τουλάχιστον να

πιθανολογηθεί προσβολή της υπολήψεως του ενάγοντος, ασκεί επιρροή στον προσδιορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας το ότι τα δικαστήρια άλλων κρατών μελών μπορεί να καταλήξουν σε διαφορετικό συμπέρασμα σχετικά με τη δημοσίευση αναλόγων πληροφοριών εντός της επικρατείας των οικείων κρατών;

- 7) Για να επιλύσει το ζήτημα αν έχει διεθνή δικαιοδοσία βάσει του άρθρου 5, σημείο 3, της Συμβάσεως, τί είδους απόδειξη πρέπει να απαιτήσει το δικαστήριο από τον ενάγοντα για το ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 5, σημείο 3:

α) γενική και

β) σχετική με ζητήματα τα οποία (αν το δικαστήριο έχει διεθνή δικαιοδοσία) δεν θα εξεταστούν εκ νέου στο πλαίσιο της κατ' ουσίαν εξέτασεως της υποθέσεως;»

Επί του πρώτου, δευτέρου, τρίτου και έκτου ερωτήματος

- ¹⁷ Με το πρώτο, δεύτερο, τρίτο και έκτο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί στην ουσία από το Δικαστήριο την ερμηνεία της εννοίας του «τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» κατ' άρθρο 5, στοιχείο 3, της Συμβάσεως, προκειμένου να προσδιοριστεί ποια δικαστήρια έχουν διεθνή δικαιοδοσία προς εκδίκαση αγωγής περί επιδικάσεως χρηματικής ικανοποιήσεως λόγω της ηθικής βλάβης που έχει υποστεί ο παθών κατόπιν της κυκλοφορίας εντός πλειόνων συμβαλλομένων κρατών δυσφημιστικού άρθρου του τύπου.

- 18 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα αυτά, πρέπει να υπομνηστεί εκ προοιμίου ότι, κατά παρέκκλιση από τη γενική αρχή που θέτει το άρθρο 2, πρώτο εδάφιο, της Συμβάσεως, δηλαδή από τη γενική αρχή ότι διεθνή δικαιοδοσία έχουν τα δικαστήρια του συμβαλλομένου κράτους της κατοικίας του εναγομένου, το άρθρο 5, σημείο 3, ορίζει:

«Πρόσωπο που έχει την κατοικία του στο έδαφος συμβαλλομένου κράτους μπορεί να εναχθεί σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος:

(...)

- 3) ως προς τις ενοχές εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός,

(...)»

- 19 Κατά πάγια νομολογία (βλ. τις αποφάσεις της 30ής Νοεμβρίου 1976, 21/76, Mines de potasse d'Alsace, Συλλογή τόμος 1976, σ. 613, σκέψη 11, και της 11ης Ιανουαρίου 1990, C-220/88, Dumez France και Tracoba, Συλλογή 1990, σ. I-49, σκέψη 17), αυτός ο κανόνας περί ειδικής βάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, η επιλογή της οποίας επαφίεται στον ενάγοντα, στηρίζεται στην ύπαρξη ιδιαιτέρως στενού συνδέσμου μεταξύ της διαφοράς και των άλλων δικαστηρίων εκτός του δικαστηρίου της κατοικίας του εναγομένου, συνδέσμου ο οποίος δικαιολογεί την απονομή διεθνούς δικαιοδοσίας στα δικαστήρια αυτά για λόγους ορθής απονομής της δικαιοσύνης και αποτελεσματικής οργάνωσης της δίκης.

- 20 Στη συνέχεια, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι με την προαναφερθείσα απόφαση Mines de potasse d'Alsace (σκέψεις 24 και 25) το Δικαστήριο έκρινε ότι στην

περίπτωση που ο τόπος όπου συνέβη το γεγονός που μπορεί να επισύρει ευθύνη εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας δεν συμπίπτει με τον τόπο επελεύσεως της ζημίας, η φράση του άρθρου 5, σημείο 3, της Συμβάσεως «τόπος όπου συνέβη το ζημιόγono γεγονός» πρέπει να νοηθεί υπό την έννοια ότι αφορά και τον τόπο όπου επήλθε η ζημία και τον τόπο όπου συνέβη το γεγονός που αποτελεί την αιτία της ζημίας, με αποτέλεσμα να μπορεί να εναχθεί ο εναγόμενος, κατ' επιλογήν του ενάγοντος, ενώπιον του δικαστηρίου είτε του τόπου όπου επήλθε η ζημία είτε του τόπου όπου συνέβη το γεγονός που αποτελεί την αιτία της ζημίας αυτής.

- 21 Συγκεκριμένα, με την απόφαση αυτή το Δικαστήριο έκρινε (σκέψεις 15 και 17) ότι ο τόπος όπου συνέβη το γεγονός που αποτελεί την αιτία της ζημίας, καθώς και ο τόπος όπου επήλθε η ζημία μπορούν να αποτελέσουν σημαντικά εξ απόψεως διεθνούς δικαιοδοσίας σημεία συνδέσμου της διαφοράς με το δικάζον δικαστήριο, δεδομένου ότι εκάτερος των τόπων αυτών μπορεί, αναλόγως των περιστάσεων, να παράσχει ιδιαιτέρως χρήσιμα στοιχεία όσον αφορά την απόδειξη και την οργάνωση της δίκης.
- 22 Το Δικαστήριο προσέθεσε (σκέψη 20) ότι η επιλογή μόνον του τόπου όπου συνέβη το γεγονός που αποτελεί την αιτία της ζημίας θα είχε ως αποτέλεσμα την πρόκληση, σε σημαντικό αριθμό περιπτώσεων, συγχύσεως όσον αφορά τις βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας που προβλέπουν τα άρθρα 2 και 5, σημείο 3, της Συμβάσεως, οπότε η τελευταία αυτή διάταξη θα έχανε την πρακτική της αποτελεσματικότητα.
- 23 Οι διαπιστώσεις αυτές, οι οποίες έγιναν προκειμένου περί περιουσιακής ζημίας, πρέπει να ισχύουν για τους ίδιους λόγους και στην περίπτωση της μη περιουσιακής βλάβης, ιδίως δε της βλάβης που προκαλείται στην υπόληψη και στο καλό όνομα ενός φυσικού ή νομικού προσώπου από δυσφημιστικό δημοσίευμα.
- 24 Στην περίπτωση δυσφημίσεως μέσω άρθρου του τύπου που κυκλοφόρησε στο έδαφος πλειόνων συμβαλλομένων κρατών, ο τόπος όπου συνέβη το γεγονός

που αποτελεί την αιτία της ζημίας, υπό την έννοια της ανωτέρω νομολογίας, είναι μόνον ο τόπος εγκαταστάσεως του εκδότη του επιδικίου δημοσιεύματος, καθότι αυτός είναι ο τόπος όπου συνέβη το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός, εφόσον από αυτόν τον τόπο διατυπώθηκε και τέθηκε σε κυκλοφορία η δυσφημηση.

- 25 Συνεπώς, το δικαστήριο του τόπου εγκαταστάσεως του εκδότη του δυσφημιστικού δημοσιεύματος έχει διεθνή δικαιοδοσία προς εκδίκαση της αγωγής περί επιδικάσεως χρηματικής ικανοποιήσεως για το σύνολο της ηθικής βλάβης που υπέστη ο ενάγων από την άδικη πράξη.
- 26 Ωστόσο, αυτή η βάση διεθνούς δικαιοδοσίας συμπίπτει, κατά κανόνα, με τη γενική βάση διεθνούς δικαιοδοσίας κατ' άρθρο 2, πρώτο εδάφιο, της Συμβάσεως.
- 27 Όπως το Δικαστήριο έκρινε με την προαναφερθείσα απόφαση *Mines de potasse d'Alsace*, πρέπει, κατά συνέπεια, να αναγνωριστεί στον ενάγοντα η δυνατότητα ασκήσεως αγωγής και ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου επελεύσεως της ζημίας, δεδομένου ότι, στην αντίθετη περίπτωση, το άρθρο 5, σημείο 3, της Συμβάσεως θα εστερείτο του περιεχομένου του.
- 28 Ο τόπος επελεύσεως της ζημίας είναι το μέρος όπου το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός, που επισύρει την εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας ευθύνη του δράστη, παρήγαγε ζημιολογικά αποτελέσματα έναντι του παθόντος.
- 29 Στην περίπτωση διεθνούς δυσφημίσεως διά του τύπου, η προσγενομένη από δυσφημιστικό δημοσίευμα προσβολή στην τιμή, στην υπόληψη και στο καλό όνομα ενός φυσικού ή νομικού προσώπου εκδηλώνεται στους τόπους όπου κυκλοφόρησε το δημοσίευμα, εφόσον ο παθών είναι εκεί γνωστός.

- 30 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι τα δικαστήρια κάθε συμβαλλομένου κράτους, εντός του οποίου κυκλοφόρησε το δυσφημιστικό δημοσίευμα και, κατά τους ισχυρισμούς του παθόντος, προσβλήθηκε η υπόληψή του, έχουν διεθνή δικαιοδοσία προς επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω της βλάβης που προκλήθηκε εντός του κράτους αυτού στην υπόληψη του παθόντος.
- 31 Συγκεκριμένα, κατά την επιταγή ορθής απονομής της δικαιοσύνης, έρεισμα του κατ' άρθρο 5, σημείο 3, κανόνα περί ειδικής βάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, το δικαστήριο κάθε συμβαλλομένου κράτους, εντός του οποίου κυκλοφόρησε το δυσφημιστικό δημοσίευμα και, κατά τους ισχυρισμούς του παθόντος, προσβλήθηκε η υπόληψή του, είναι εξ εδαφικής απόψεως το πλέον κατάλληλο να αξιολογήσει τη γενομένη εντός του κράτους αυτού δυσφήμιση και να προσδιορίσει την έκταση της αντίστοιχης βλάβης.
- 32 Καίτοι αληθεύει ότι το να επιληφθούν διαφορετικά δικαστήρια διαφόρων πτυχών της ίδιας διαφοράς παρουσιάζει μειονεκτήματα, εντούτοις, ο ενάγων έχει πάντα τη δυνατότητα να ασκήσει αγωγή περί επιδικάσεως χρηματικής ικανοποίησης για το σύνολο της ηθικής βλάβης ενώπιον του δικαστηρίου είτε της κατοικίας του εναγομένου είτε του τόπου εγκαταστάσεως του εκδότη του δυσφημιστικού δημοσιεύματος.
- 33 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο, δεύτερο, τρίτο και έκτο ερώτημα του House of Lords πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η φράση «τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός», του άρθρου 5, σημείο 3, της Συμβάσεως, πρέπει, στην περίπτωση δυσφημίσεως μέσω άρθρου του τύπου έχοντος κυκλοφορήσει εντός πλειόνων συμβαλλομένων κρατών, να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ο παθών μπορεί να ασκήσει κατά του εκδότη αγωγή περί επιδικάσεως χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης είτε ενώπιον των δικαστηρίων του συμβαλλομένου κράτους του τόπου εγκαταστάσεως του εκδότη του δυσφημιστικού δημοσιεύματος, εχόντων διεθνή δικαιοδοσία προς επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης για το σύνολο της ηθικής βλάβης που υπέστη ο παθών από τη δυσφήμιση, είτε ενώπιον των δικαστηρίων κάθε συμβαλλομένου κράτους εντός του οποίου κυκλοφόρησε το δημοσίευμα και, κατά τους ισχυρισμούς του παθόντος, προσβλήθηκε η υπόληψή του, εχόντων διεθνή δικαιοδοσία προς επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης μόνον για την ηθική βλάβη που υπέστη ο παθών λόγω της κυκλοφορίας του δυσφημιστικού δημοσιεύματος εντός του κράτους του δικάζοντος δικαστηρίου.

Επί του τετάρτου, πέμπτου και εβδομού ερωτήματος

- 34 Με το τέταρτο, πέμπτο και έβδομο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά στην ουσία αν, για να αναγνωρίσει ότι έχει διεθνή δικαιοδοσία ως δικαστήριο του τόπου επελεύσεως της ζημίας κατά το άρθρο 5, σημείο 3, της Συμβάσεως, όπως ερμηνεύεται από το Δικαστήριο, υποχρεούται να εφαρμόσει συγκεκριμένους κανόνες, διαφορετικούς από τους κανόνες του εθνικού του δικαίου, όσον αφορά τις προϋποθέσεις εκτιμήσεως του ζημιογόνου χαρακτήρα των επιδίκων πραγματικών περιστατικών και τις προϋποθέσεις αποδείξεως της υπάρξεως και της εκτάσεως της βλάβης που επικαλείται ο δυσφημισθείς.
- 35 Για να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα αυτά, πρέπει να υπομνηστεί εκ προοιμίου ότι η Σύμβαση δεν έχει σκοπό να ενοποιήσει τους κανόνες ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου των διαφόρων συμβαλλομένων κρατών, αλλά να κατανείμει τη διεθνή δικαιοδοσία όσον αφορά την επίλυση των αστικών και εμπορικών διαφορών στις ενδοκοινοτικές σχέσεις και να διευκολύνει την εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων (βλ. την απόφαση της 15ης Μαΐου 1990, C-365/88, Hagen, Συλλογή 1990, σ. I-1845, σκέψη 17).
- 36 Εξάλλου, από πάγια νομολογία προκύπτει ότι, προκειμένου περί δικονομικών κανόνων, πρέπει να γίνεται αναφορά στους εθνικούς κανόνες που πρέπει να εφαρμόσει το δικάζον δικαστήριο, υπό την επιφύλαξη ότι η εφαρμογή των κανόνων αυτών δεν θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της Συμβάσεως (ίδια απόφαση, σκέψεις 19 και 20).
- 37 Στον τομέα της εξωσυμβατικής ευθύνης, στον οποίο εντάσσονται τα προδικαστικά ερωτήματα, η Σύμβαση μοναδικό σκοπό έχει να καθορίσει το ή τα δικαστήρια που έχουν διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσουν τη διαφορά, με κριτήριο τον ή τους τόπους όπου συνέβη ένα γεγονός που θεωρείται ζημιογόνο.

- 38 Αντιθέτως, η Σύμβαση δεν προσδιορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός μπορεί να θεωρηθεί ως ζημιογόνο έναντι του παθόντος, ούτε τα αποδεικτικά στοιχεία που ο ενάγων πρέπει να προσκομίσει ενώπιον του δικάζοντος δικαστηρίου προκειμένου αυτό να μπορέσει να αποφανθεί επί του βασίμου της αγωγής.
- 39 Συνεπώς, μόνον το δικάζον εθνικό δικαστήριο μπορεί να επιλύσει τα ζητήματα αυτά, εφαρμόζοντας το ουσιαστικό δίκαιο που καθορίζουν οι κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του εθνικού του δικαίου, υπό την επιφύλαξη ότι η εφαρμογή αυτή δεν θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της Συμβάσεως.
- 40 Συνεπώς, το γεγονός ότι κατά το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο επί της διαφοράς της κύριας δίκης στην περίπτωση δυσφημίσεως τεκμαίρεται βλάβη, με αποτέλεσμα να απαλλάσσεται ο ενάγων από το βάρος αποδείξεως της υπάρξεως και της εκτάσεως της βλάβης αυτής, δεν μπορεί να εμποδίσει την εφαρμογή του άρθρου 5, σημείο 3, της Συμβάσεως όσον αφορά τον προσδιορισμό των δικαστηρίων που έχουν διεθνή δικαιοδοσία προς εκδίκαση αγωγής περί επιδικάσεως χρηματικής ικανοποιήσεως λόγω της ηθικής βλάβης που υπέστη ο ενάγων από διεθνή δυσφήμιση διά του τύπου.
- 41 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο αιτούν δικαστήριο πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι προϋποθέσεις εκτιμήσεως του ζημιογόνου χαρακτήρα των επιδίκων πραγματικών περιστατικών και οι προϋποθέσεις αποδείξεως της υπάρξεως και της εκτάσεως της βλάβης που επικαλείται ο δυσφημισθείς δεν ρυθμίζονται από τη Σύμβαση, αλλά διέπονται από το ουσιαστικό δίκαιο που ορίζουν οι κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του εθνικού δικαίου του δικάζοντος δικαστηρίου, υπό την επιφύλαξη ότι η εφαρμογή αυτή δεν θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της Συμβάσεως.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 42 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η Γερμανική, η Ισπανική και η Γαλλική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπιπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε, με διάταξη της 1ης Μαρτίου 1993, το House of Lords, αποφαινεται:

- 1) Η φράση «τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» του άρθρου 5, σημείο 3, της Συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, όπως τροποποιήθηκε από τη Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978 για την προσχώρηση του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βόρειας Ιρλανδίας και από τη Σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982 για την προσχώρηση της Ελληνικής Δημοκρατίας, πρέπει, στην περίπτωση δυσφημίσεως μέσω άρθρου του τύπου έχοντος κυκλοφορήσει εντός πλειόνων συμβαλλομένων κρατών, να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ο παθών μπορεί να ασκήσει κατά του εκδότη αγωγή περί επιδικάσεως χρηματικής ικανοποιήσεως λόγω ηθικής βλάβης είτε ενώπιον των δικαστηρίων του συμβαλλομένου κράτους του τόπου εγκαταστάσεως του εκδότη του δυσφημιστικού δημοσιεύματος, εχόντων διεθνή δικαιοδοσία προς επιδίκαση χρηματικής ικανοποιήσεως για το σύνολο της ηθικής βλάβης που υπέστη ο παθών από τη δυσφήμιση, είτε ενώπιον των δικαστηρίων κάθε συμβαλλομένου κράτους εντός του οποίου κυκλοφόρησε το δημοσίευμα και, κατά τους ισχυρισμούς του παθόντος, προσβλήθηκε η υπόληψή του, εχόντων διεθνή δικαιοδοσία προς επιδίκαση χρηματικής ικανοποιήσεως μόνον για την ηθική βλάβη που υπέστη ο παθών λόγω της κυκλοφορίας του δυσφημιστικού δημοσιεύματος εντός του κράτους του δικάζοντος δικαστηρίου.

- 2) Οι προϋποθέσεις εκτιμήσεως του ζημιογόνου χαρακτήρα των επιδίκων πραγματικών περιστατικών και οι προϋποθέσεις αποδείξεως της υπάρξεως και της εκτάσεως της βλάβης που επικαλείται ο δυσφημισθείς δεν ρυθμίζονται από την προαναφερθείσα Σύμβαση, αλλά διέπονται από το ουσιαστικό δίκαιο που ορίζουν οι κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του εθνικού δικαίου του δικάζοντος δικαστηρίου, υπό την επιφύλαξη ότι η εφαρμογή αυτή δεν θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της Συμβάσεως.

Rodríguez Iglesias

Schockweiler

Kapteyn

Gulmann

Mancini

Κακούρης

Moitinho de Almeida

Murray

Edward

Puissochet

Hirsch

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 7 Μαρτίου 1995.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias